

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN
IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE**

**ALEXANDRU PHILIPPIDE - SCRIERI
POLEMICE**

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Gafton Alexandru Arnold Francisc

Doctorandă:

Pupăză D. Cristina căs. Bezea

Iași, 2023

UNIVERSITATEA "ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI
Școala Doctorală de Studii Filologice

ANUNȚ

La data de 04.09.2023, ora 10.00, în Seminar „G. Ivănescu”, drd. PUPĂZĂ D. CRISTINA CĂS. BEZEA va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul *ALEXANDRU PHILIPPIDE - SCRIERI POLEMICE*, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul FILOLOGIE.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte: Conf. univ. dr. Sorin Grigore GUIA, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conducător de doctorat: Prof. univ. dr. Alexandru Arnold Francisc GAFTON, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți:

Conf. univ. dr. Roxana VIERU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Prof. univ. dr. Radu DRĂGULESCU, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Conf. univ. dr. Simina TERIAN, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere.

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	3
ALEXANDRU PHILIPPIDE ȘI „SPECIALISTUL ROMÂN”.....	26
BIBLIOGRAFIE	50
NOTIȚĂ LITERARĂ	79
IDEALURI	83
DL HASDEU ȘI „ISTORIA LIMBII ROMÂNE”	89
ISTORIA ȘI CRITICA LITERARĂ	107
SPECIALISTUL ROMÂN	113
CUM SE APĂRĂ SPECIALISTUL ROMÂN	192
DICȚIONARUL ACADEMIEI SAU BASMUL CUCOȘULUI ROȘ.....	204
UN SPECIALIST ROMÂN LA LIPSCA	209
PSEUDOȘTIINȚĂ CONTEMPORANĂ	356
COINCIDENȚE	381
PREJUDIȚII	409
INDICE DE AUTORI	416
INDICE DE CUVINTE, FORME GRAMATICALE ȘI ELIMENTE DERIVATIVE	421

Părintele Școlii lingvistice ieșene, Alexandru I. Philippide (1859-1933), a fost o personalitate marcantă a culturii românești. Activitatea științifică a lingvistului Alexandru Philippide poate fi structurată pe baza a două coordonate: cea a creației științifice și cea a criticii științifice. Majoritatea specialiștilor au fost atrași de cercetarea creației științifice a profesorului ieșean, critica sa rămânând într-un plan secundar. Faptul că acest domeniu a beneficiat mai puțin de atenția cercetătorilor nu îi micșorează însă, cu nimic, valoarea.

Prezenta ediție însumează o serie de articole și studii, aparținând criticii lui Philippide, publicate de acesta în timpul vieții în revistele vremii. Deși tonul abordat de Philippide este unul preponderent polemic, natura acestor scrieri este tot științifică.

Un alt aspect ce particularizează aceste scrieri este scopul redactării lor, încercarea de a ameliora starea de lucruri a epocii sale, scop ce ilustrează o vădită intenție pedagogică. Analizând viața publică și culturală, Philippide constată că doar o atitudine fermă, dură, poate vindeca o societate dominată de intelectuali pedanți și incultură. Dintr-o necesitate de ordin pedagogic, Philippide devine acea instanță aspră, dar pregătită, care îi va

determina pe contemporanii săi să devină adevărați oameni de știință.

Așadar, deși polemica definește o parte însemnată a operei lingvistului ieșean (pasaje cu un preponderent caracter polemic putem întâlni și în *Principii*, dar și în opera de maturitate a lingvistului, *Originea românilor*), am selectat în cadrul acestei ediții următoarele articole: *Coincidențe*, *Cum se apără specialistul român*, *Dicționarul Academiei sau basmul cucoșului roș*, *D-l Hasdeu și «Istoria limbii române»*, *Idealuri*, *Istoria și critica literară*, *Prejudiții*, *Pseudoștiință contemporană*, *Notiță literară*, și studiile: *Specialistul român și Un specialist român la Lipsca*. Liantul acestor texte este tonul polemic și libertatea de exprimare a autorului, ce impregnează acestora o notă expresivă care scoate textele de pe făgașul lor obișnuit, cel al unei expuneri neutre, transformându-le în adevărate mostre de măiestrie stilistică. În cadrul ediției textele au fost ordonate cronologic, în funcție de anul apariției.

Motivul care stă la baza inițierii acestui proiect este faptul că astăzi aceste texte nu sunt, nici pe departe, valorificate și cunoscute de noua generație de cititori. Impresionantă personalitate a lingvisticii românești, Alexandru Philippide este autorul unei opere care, în mod cert, va mai influența mersul

științei. Apariția unui volum care să pună laolaltă aceste texte va crește gradul de receptare a operei lui Philippide, crescând astfel și impactul acesteia asupra noii generații de intelectuali.

Lucrarea își propune să completeze seria de editări ale lucrărilor concepute de Alexandru Philippide. O primă reeditare s-a concretizat în ediția apărută în 1984, a *Opereleor alese. Teoria limbii*, realizată de Gheorghe Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil. Volumul cuprinde cele mai importante lucrări de lingvistică generală și fonetică generală ale învățatului ieșean: 1. *Principii de istoria limbii*; 2. *Introducere în știința limbii*; 3. *Fiziologia sunetelor*; 4. *Pagini de teoria limbii din Originea românilor, II* și un valoros studiu introductiv semnat de G. Ivănescu, cu titlul *Alexandru Philippide teoretician al limbajului*. Aceștia li se adaugă ample comentarii ale celor doi editori, referitoare atât la forma textului, cât și la conținutul acestuia.

Apărută în 2011, o altă editare a operei lui Philippide intitulată *Istoria limbii române*, are în vedere suportul de curs al profesorului ieșean, reconstituit, după modelul editorilor lui Ferdinand de Saussure, de un colectiv format din Gheorghe Ivănescu, Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu, pe baza cursurilor păstrate de foști studenți ai lui Philippide, din

perioade diferite: Mihai Costăchescu (1906-1909; singurul complet), Iorgu Iordan (1908-1911; fragmentar), Ion Lăzărescu (1929-1930; fragmentar), Elvira Irimia (1928-1929; fragmentar), Virginia Ghibu și Lucia Pop (1931-1932; fragmentar), Haralamb Mihăescu (1930-1931; fragmentar), Dionid Strungaru (1932; fragmentar). Reproducerea ultimelor două părți ale cursului (*Istoria suntelor și Istoria formelor*) a avut la bază manuscrisul autograf al lui Philippide.

Cea mai recentă reeditare vizează lucrarea reprezentativă a lui Philippide *Originea românilor* și este concretizată în ediția realizată de Roxana Vieru în 2014-2015. Cartea cuprinde cele două volume ale *Originilor*, apărute în 1925 (primul volum) și 1928 (al doilea volum), o amplă prefață semnată de Carmen-Gabriela Pamfil, o notabilă postfață a profesorului ieșean Alexandru Gafton și, o contribuție importantă adusă de editoare, un indice al tuturor formelor discutate de autor.

Având avantajul de a avea toate aceste lucrări fundamentale ca model, am beneficiat de experiența predecesorilor în stabilirea normelor de modificare și uniformizare a unor aspecte din textele originale.

Realizarea acestei ediții a presupus parcurgerea mai multor pași. Mai întâi, pentru obținerea unei versiuni digitale a

textelor a fost nevoie de scanarea articolelor și studiilor și trecerea acestora printr-un program de recunoaștere optică a caracterelor. Am obținut un corpus de 365 de pagini. Ulterior, am recurs la verificarea atentă a fiecărui text în parte, îndreptând eventualele erori.

Următoarea fază, cea de prelucrare propriu-zisă a textului, a presupus consultarea edițiilor realizate la celelalte lucrări ale lingvistului, amintite mai sus, cât și a altor ediții de texte și stabilirea unor direcții de transformare și uniformizare a textelor. Bineînțeles, s-a impus și aducerea la normele aflate astăzi în vigoare a ortografiei și a punctuației, precum și verificarea și completarea bibliografiei.

Structurată în două părți, *Nota asupra ediției* și textul propriu-zis, lucrarea conține și un studiu introductiv (*Alexandru I. Philippide și „specialistul român”*), sub forma unei prezentări a figurii *specialistului*, imagine a intelectualului superficial creionată de Philippide în scrierile sale polemice. Privite la o distanță de un secol, polemicile purtate de Philippide pot părea desuete, însă rolul important jucat de acestea în dezvoltarea științifică și culturală a țării, îi asigură grațitudinea cercetătorilor pentru totdeauna.

Am considerat binevenită realizarea unei astfel de introduceri pentru ilustrarea esenței polemice a lingvistului ieșean, esență concentrată în figura „specialistului”, ca destinatar al discursului său polemic.

Deși nu la fel de cunoscute, asemenea operelor de maturitate ale savantului, aceste studii și articole au fost citate în alte lucrări de specialitate, astfel că am văzut necesară consemnarea paginajei vechi. Am inserat o bară oblică în locul în care pagina se încheia în textele originale, notând între paranteze numărul acesteia, astfel încât să poată fi ușor identificate eventualele pasaje citate de către cercetători. Paginația veche nu a mai fost consemnată în cadrul bibliografiei și al indicilor de cuvinte, întrucât aceste secțiuni au fost reconfigurate.

Dintre textele vizate, doar studiile *Specialistul Român* și *Un specialist român la Lipsca* erau prevăzute cu indexuri, însă incomplete (acestea conțineau numai câteva dintre lexemele discutate de lingvist) și irelevante pentru lucrarea curentă, dată fiind modificarea paginajei față de textele originale. S-a impus refacerea și completarea informațiilor, astfel că volumul este prevăzut cu două indexuri: un *Indice de cuvinte, forme*

gramaticale și elemente derivate și un *Indice de autori*, contribuții utile pentru cititori.

Prima parte a lucrării, *Nota asupra ediției*, expune modul de realizare a ediției, principiile și fundamentele care stau la baza constituirii normelor de modificare și uniformizare a textelor originale. *Nota asupra ediției* cuprinde două capitole: un capitol destinat **faptelor de limbă modificate** față de textele originale ale lui Philippide (adoptarea unei direcții de modificare a diverselor forme s-a realizat în urma informării asupra terminologiei folosite în epocă, a formelor neologice adoptate și de alți cercetători, a formelor considerate normă la acea vreme etc.); un alt capitol cuprinde **faptele de limbă conservate** conform textelor originale, de pildă, în situațiile în care s-a constatat preferința lui Philippide pentru uzul acestora, în detrimentul formelor literare, cât și în cazurile în care aceste fenomene reflectă o realitate lingvistică a epocii și a zonei în care textele au fost scrise (zona Moldovei).

Transformările operate în text au fost explicate și argumentate, după caz, însă toate ajustările făcute asupra textelor au fost realizate cu scopul conservării amprentei autorului, avându-se totuși în vedere și uniformizarea limbii

textelor, pentru a facilita, într-o anumită măsură, lectura cititorilor actuali (nu neapărat de formație filologică).

FAPTE DE LIMBĂ MODIFICATE

Ediția în discuție are în vedere următoarele titluri: *Notiță literară* (1884), *Idealuri* (1892), *D-l Hasdeu și «Istoriea limbii române»* (1895), *Istoria și critica literară* (1906), *Specialistul român* (1907), *Cum se apără specialistul român* (1908), *Dicționarul Academiei sau basmul cucoșului roș* (1908), *Un specialist român la Lipsca* (1909), *Pseudoștiință contemporană* (1911), *Coincidențe* (1915) și *Prejudiții* (1916).

Acoperind o perioadă lungă, cuprinsă între 1884 și 1916, textele componente ale ediției de față nu erau unitare din punct de vedere ortografic. În perioada în care primele articole au fost redactate (până în 1904), pe fondul reînvierii curentului latinist, vocala închisă posterioară nelabială era redată prin diferite grafeme, în funcție de sunetele din care acesta provenea: *î* în interiorul și la finalul cuvintelor, iar *â*, *ê* (vezi *D-l Hasdeu și «Istoriea limbii române»*) sau *ă*, *ě* (vezi *Notiță literară* și

Idealuri) în interior. În ediția de față am conservat grafiile cu *î*, eliminând celelalte opțiuni de notare a sunetului. Singurul lexem care se sustrage acestei modificări este etnonimul *român*. Acesta este redat în ediția de față în forma *român*, prin urmare chiar titlurile unor texte au fost modificate (*Specialistul român, Cum se apără specialistul român, Un specialist român la Lipsca*). Această opțiune este întemeiată pe faptul că aceasta este singura formă utilizată din 1965 până în prezent, formă familiară cititorului tânăr. Mai mult, Philippide însuși adoptă această grafie în unele dintre studiile care fac obiectul ediției în lucru (vezi *D-l Hasdeu și «Istoria limbii române»*). Nu am modificat grafia *român* în cazurile în care aceasta era parte integrantă a unor titluri de lucrări la care autorul face trimitere, în aceste situații intervenția nefiind posibilă.

Altă modificare de natură ortografică privește vocala medie posterioară nelabială *ă* care, asemenea vocalei *î*, era redată prin mai multe grafeme: *ă, ă* (vezi *D-l Hasdeu și «Istoria limbii române», Notiță literară, Idealuri*). Am eliminat utilizarea concomitentă a celor două grafeme, generalizând întrebuințarea grafemului *ă*, facilitând astfel lectura textelor.

În ceea ce privește bibliografia ediției actuale, organizarea acesteia a impus unele dificultăți. Una dintre acestea

constă în faptul că majoritatea articolelor nu conțineau o listă de lucrări consultate; alta – în faptul că Philippide nu a inclus în bibliografie toate lucrările utilizate ca sursă, furnizând datele lor, uneori incomplete (prin neprecizarea exactă a paginației, a ediției etc.), la locul în care a făcut referire la acestea, în această situație impunându-se reconstituirea lor. Completarea datelor s-a realizat în limita posibilităților, dificultatea constând în a identifica cu exactitate edițiile de cărți și periodicele utilizate de lingvistul ieșean (deși multe dintre lucrările citate nu se mai găsesc în depozitele bibliotecilor publice, întrucât fac parte din ediții cu tiraje limitate, verificarea a fost posibilă pentru majoritatea materialelor).

Referitor la descrierea bibliografică a cărților, în acea perioadă nu existau reguli stricte, modalitățile de scriere variind în funcție de autor. Se observă din bibliografia studiilor componente ale ediției cum Philippide a transformat unele grafii după propriile principii de utilizare a limbii. Astfel, acesta utilizează exclusiv alfabetul latin, generalizează scrierea cu *î* (chiar și în cazurile în care textele-sursă consemnau grafemul *â*), modernizează unele forme precum *edițiunea*, *Bucuresci* (notate *ediția*, respectiv *București*), modifică numelor autorilor (de pildă, *Vlahuță* era notat *Vlăhuță*) etc. În aceste condiții, am optat

pentru a modifica descrierea bibliografică aleasă de Philippide și a reda cu fidelitate informațiile de pe cărți și periodice.

În ceea ce privește notarea intrărilor în bibliografia lucrărilor publicate de Philippide, mai trebuie menționat faptul că nu am respectat ordinea convențională: nume, prenume (autor), ci am notat invers, în conformitate cu preferința lingvistului.

S-a impus și notarea cu fonturi italice a următoarelor structuri și sintagme:

- titlurile lucrările consultate de lingvistul ieșean, deoarece, de cele mai multe ori, în textele sale acestea nu erau individualizate grafic: vezi ale mele *Principii* - vezi ale mele *Principii*; acolo unde Philippide a recurs la notarea titlurilor între ghilimele, am optat pentru eliminarea acestora și notarea titlurilor cu font italic: Sextil Pușcariu în „Lateinisches tî und kî im Rumänischen” – Sextil Pușcariu în *Lateinisches tî und kî im Rumänischen*, «Luceafărul» lui Eminescu – *Luceafărul* lui Eminescu; în cazul scrierii titlului cu inițială minusculă, am recurs la notarea acestuia cu

inițială majusculă: pe vremea când își publica dl. Hasdeu *Laetia* – pe vremea când își publica dl. Hasdeu *Laetia*.

- numele revistelor au fost notate tot cu fonturi italice, pe fondul influenței nemțești din acea perioadă, și nu cu ghilimele, așa cum se procedează astăzi; în cazul denumirilor de revistă compuse, *Convorbiri literare*, *Curentul nou*, *Revista nouă* și *Viața românească*, scrierea acestora era oscilantă, erau înregistrate fie cu ambii termeni ai compunerii notați cu majuscule, fie doar cu primul termen scris cu majusculă, iar în ediție am recurs la scrierea acestora în conformitate cu normele actuale de notare;
- sintagmele *opul citat*, *locul citat*, *lucrarea citată* au fost scrise tot cu fonturi italice;
- termenii străini care apăreau frecvent în vorbirea lui Philippide au fost, de asemenea, notați cu fonturi italice (*diairesis*, *etymon*, cu forma de plural *etyma* etc.).

Cât privește citatele existente în text, semnalăm existența a două situații. O primă situație e reprezentată de citatele din autori străini, în care traducerea era realizată de însuși Philippide și reflecta opțiunile lingvistice ale acestuia. Un alt caz este cel al citatelor extrase din autori români, în care am constatat, în cele

mai multe dintre situații, că limba textelor-sursă fusese modificată de profesorul ieșean, în maniera sa proprie de pronunțare (în *Nota asupra ediției* redăm, în paralel, diferențele existente între citatele oferite de Philippide și textele originale). Întrucât citatele, din ambele cazuri prezentate, purtau mai mult amprenta limbii lui Philippide decât cea a originalelor, am decis modificarea acestora după modul în care a fost transformat întregul text. Pe lângă faptul că această opțiune valorifică limba profesorului ieșean, am considerat-o potrivită, în contextul dat, și pentru faptul că refacerea citatelor nu ar fi fost posibilă în toate cazurile.

Alte modificări pe care le-am operat în text țin de uniformizarea scrierii unor lexeme (în cazul în care am întâlnit două sau trei moduri de notare a aceluiași cuvânt) sau de actualizarea ortografiei: de exemplu, structuri notate de Philippide în doi sau trei termeni le-am scris într-un singur cuvânt (*cași, cumcă, dela* etc.); sintagme redade de autor într-un singur cuvânt le-am notat ca structuri formate din mai mulți termeni (*ast-fel, celor-l-alte, cum-va* etc.); denumirile lunilor anului, etnonimele și glotonimele au fost notate cu inițiale minuscule, unele nume considerate astăzi proprii au fost scrise cu inițială majusculă (*Facultatea de Litere*).

Au fost făcute corecturile necesare în cazul greșelilor evidente (absența unor litere etc.) sau, în cazul studiului *Un specialist român la Lipsca*, urmărind notele din erată. Corecturile nu au fost marcate grafic în cuprinsul textului.

În ceea ce privește punctuația, am realizat modificări asupra textelor, în conformitate cu prevederile lucrărilor normative în vigoare.

FAPTE DE LIMBĂ CONSERVATE

Au existat și forme care, în ciuda faptului că nu sunt corespunzătoare celor din norma actuală, au fost păstrate în ediția de față din mai multe raționamente. Am conservat unele forme atât în cazurile în care am constatat preferința lui Philippide în uzul acestora, în detrimentul formelor literare, cât și în cazurile în care aceste forme reflectau încă o realitate lingvistică a epocii și a zonei în care textele au fost scrise (zona Moldovei), modificarea lor însemnând pierderea savorii și coloraturii limbii moldovenești a acelei vremi. În situația în care

existau și unele fonetisme, reduse ca număr, diferite de cele preponderent înregistrate, am recurs la uniformizarea lor.

Pentru a nu îndepărta textele de contextul epocii în care acestea au fost publicate, am conservat termenii neologici din limbajele de specialitate, mai ales cele din domeniul filologic, în forma propusă de Philippide. Astfel, am păstrat: *e* în loc de *i* (*deminutiv, femenin* - deși forma preponderentă este cea actuală, am conservat și această formă, *științifice* - însă forma majoritar utilizată e cea identică cu forma actuală), *i* în loc de *e* (*compliment* - în structura *compliment de timp, definiție*), *i* în loc de *o* (*subordinată* - 83 de ocurențe; am conservat și formele *subordonată, subordonativă* - câte o singură apariție), *limbistice, manuscript* (semnalăm și trei ocurențe ale formei *manuscris*), *etymon*, cu forma de plural *etyma*, însă *etimologic, etimologie*. Am acționat în același mod și în cazul altor neologisme, păstrând formele notate de autor, alături de varianta actuală: *o* în loc de *u* (*coloare*), *u* în loc de *o* (*articul*, dar și *articol, articolată* - ambele forme având atât sensul de „expunere scrisă”, cât și înțelesul de „parte de vorbire flexibilă”; *fundatorii, marturi, obstacol* - dar și *obstacol; probă* - deși varianta actuală are apariții mai numeroase, am conservat și această formă; *ridicul*), *oa* în loc de *o* (*să acoarde, boambe, se dezvoaltă* - doar trei ocurențe,

paralel cu forma majoritară *se dezvoltă, metoadă* - în variație cu formele *metod* și *metodă, transpoartă*), ȝ în loc de j (*curajos* - deși în forma substantivală și în cea verbală este utilizată fricativa: *curajul, încurajează; neglijență* - deși în forma verbală *a neglijat* este întrebuițată fricativa; *putregiunea*), ț în loc de ȅ (*caprițiu* - semnalăm și o ocurență a formei cu ȅ; *prejudețiu* - chiar titlul unui articol *Prejudeții*), z în loc de s în -ism (deși sunt înregistrate și variante cu -ism, am păstrat și următoarele forme: *anacronizm* < fr. *anachronisme*, *arhaizm* < vgr. *Arhaïsmós*, *barbarizm* < fr. *barbarisme*, lat. *barbarismus*, vgr. *Barbarismós*, *calvinizm* < fr. *calvinisme*, *cavalerizm* - derivat pe terenul limbii române, *despotizm* < fr. *despotisme*, *etimolgizm* < fr. *étymologisme*, *eroizmul* < fr. *héroïsme*, germ. *Heroismus*, gr. ἥρωϊσμός, *fonetizme* < fr. *fonétism*, *formalizmul* < fr. *formalisme*, *germanizm* < fr. *germanisme*, *idiotizm* < fr. *idiotisme*, lat. *idiotismus*, *latinizm* < fr. *latinisme*, *militarizmul* < fr. *militarisme*, germ. *Militarismus*, *moldovenizm*, *muntenizme* - derivate românești cu sufixul -ism, *naționalizm* < fr. *nationalisme*, *neologizm* < fr. *néologisme*, *organizmul* < lat. *organismus*, germ. *Organismus*, fr. *organisme*, *paralelizmul* < fr. *parallélisme*, *provincializme* < fr. *provincialisme*, *reumatizmului* < germ. *Rheumatismus*, lat. *rheumatismus*, *romanizmelor* - derivat pe terenul limbii române de la baza

roman, *românism* - derivat de la *român* cu sufixul *-ism*, scris în ediția prezentă *â*, *rotacism* < fr. *rhotacisme*, *savantismului* - formație românească de la lexemul *savant*, *specialismul* - derivat pe terenul limbii române, *transilvănitism*, *ungurizme* - derivate românești cu sufixul *-ism*, *vocalismului* < fr. *vocalisme*). Am ales să conservăm și unele forme mai apropiate de forma scrisă a etimoanelor, pentru care autorul a optat în scrierile sale, astfel că au fost păstrate o serie de neologisme cu *s* în loc de *z*: *mesologică* < fr. *mésologique*, *recensie* < germ. *Rezension*, *recensentul* < germ. *Rezensent*. Sunt conservate și unele substantive cu *z* în loc de *s*, ale căror forme imitau modelul francez de formare a femininelor (plural și singular) în *-se* (pronunțat *z*): *curioză*, *curioază*, *curioaze* (de la forma de feminin din limba franceză *curieuse*), *preciză* (fr. *précise*), *serioză* (fr. *sérieuse*).

Pentru a conserva amprenta epocii în care Philippide a publicat textele, am păstrat și unele forme de plural, care astăzi nu mai sunt utilizate:

- cu desinența *-i* (astăzi desinența fiind înlocuită de desinența *-e*): *carierile* (singura ocurență a substantivului la plural; la genitiv singular substantivul apare atât cu forma *carierii*, cât și în forma actuală *carierii*), *dorinți*,

preferinți, privinți (dar și *privințele*), *rămășiți, suferințele, științi* (dar și *științe*);

- cu desinența *-e*: *boalele* (o singură ocurență a formei actuale *bolile*), *critice, îndoiele, regulele* (predominant *reguli*), *roate*;
- cu desinența *-ă*, în cazul substantivelor cu radicalul terminat în *-r-*, așa cum apăreau în limba veche: *carăle* (și *care*), *hotară* (și *hotare*), *pahară*;

Am decis să menținem și o formă de plural specifică variantei culte a limbii române utilizate în epoca redactării articolelor și anume forma *texturi* (utilizată în paralel cu forma actuală, *texte*). La fel am procedat și în cazul substantivului *detaliu*, înregistrat în ediția de față cu formele de plural: *detaliuri / detalii*.

În epoca în care Philippide a scris aceste studii, în aria nordică erau utilizate doar formele *cîne, mînile*, fără *i* epentetic, motiv pentru care în ediția de față aceste fonetisme au fost conservate.

Specific ariei nordice fenomenul velarizării labialelor a dat naștere unor forme precum: *păscuit, slăbăciunea*. Deși au fost înregistrate și forme concordante pronunției actuale: *pescar, slăbiciune*, am menținut și formele specifice gariului autorului.

Un alt fenomen reprezentativ pentru graiul moldovenesc al acelei perioade este închiderea vocalelor, în special a celor aflate în pozițiile finală și nazală: *discopăr* (o singură ocurență, într-un exemplu din „limba comună românească”), *dișteaptă*, *dovidește*, *fimeie*, *influința*, *inglez*, *inglizește*, *prietin*, *termin*, *videre*; sunt înregistrate și structuri fără închiderea vocalei: *deștept*, *dovedește*, *femei*, *influența*, *engleză*, *prieten*, *termen*, *vedere*, acestea fiind conservate împreună cu celelalte.

Unele verbe erau utilizate de profesorul ieșean la o conjugare diferită de cea în care sunt încadrate astăzi aceste verbe. Pentru că reflectă o realitate fonetică și gramaticală a epocii în care au fost redactate textele, am menținut următoarele forme verbale: *a susține*a (am conservat o singură ocurență cu forma de conjugarea a doua, astăzi e de conjugarea a treia), *ar procede* (atunci de conjugarea a treia, astăzi încadrat la conjugarea întâi), *adăogim* (întrebuințat cu sufix specific verbelor de conjugarea a patra), *s-ar datori*, *a preferit* (astăzi de conjugarea întâi, atunci de a patra).

Au mai fost conservate și forme care demonstrează preferința autorului pentru variante mai apropiate de etimon, sau de variantele din stadiile mai vechi ale limbii române, sau forme care aparțin graiului din zona Moldovei. Astfel, putem observa

în cadrul ediției de față forme precum: *advocat, competență, complet / a completa / complectare / necomplect, feliu / feliul* (am conservat și cele 6 ocurențe ale formei actuale *felul*) / *feliuri / feliurite, gîci / gîcit / gîcitoare, inimic* (< lat. *inimicus*), *parentez* (o singură ocurență a formei *parenteză* - vezi etimonul francez *parenthèse*), *păreche* (< lat. *paric(u)la*; este înregistrată și o ocurență a formei *pereche* într-un citat extras de Philipide din revista „Șezătoarea”), *product / producte* (formă apropiată de etimonul latin *productus*; este înregistrată o singură ocurență a formei actuale *produs*), *rotunzi / rotunzirea, sparie* (formă apropiată de etimonul latin **expavorere*), *trimete* (formele de acest tip din paradigma verbului apar în variație cu cele în acord cu normele actuale, însă forma predominantă este cea veche; am păstrat ambele întrebuițării ale verbului), *șfert, verisimilă* (< lat. *verisimilis*). Am păstrat notarea oscilantă a formei *persan* (< fr. *persan*) și *persiană* (construcție românească, având la bază substantivul propriu *Persia*). O altă variație pe care am decis să o conservăm este cea a substantivului *proroc* (formă explicabilă etimologic, sl. *prorokŭ*) și forma vehiculată în scrierile religioase, forma *prooroc*.

Am păstrat valorile pe care Philipide le dădea semnelor < și > („provenit” și „provine”), deși sunt opuse celor general

admise în textele scrise care abordează teme din lingvistica actuală, valori care cititorului actual nu îi sunt familiare, însă reflectă opțiunea autorului.

CONCLUZII

Situarea lui Alexandru Philippide în rândul marilor figuri ale culturii române se impune ca o viziune perfect îndreptățită, ilustrul filolog moldovean, eminent profesor al Universității ieșene, și-a câștigat, pe bună dreptate, locul. Neputând însă egala valoroasa moștenire lingvistică și culturală lăsată de acesta, singura datorie pe care o întrevădem față de aceasta și de autorul său, este de a face o cunoscută posterității, fapt pe care nădăjduim că l-am îndeplinit prin intermediul acestei cercetări.

Bibliografie¹

1. Arvinte, Vasile (2005), *Lingviști ieșeni de seamă: A. Philippide și G. Ivănescu*, în „Limbă și literatură”, v. 50, 1-2, p. 109-116.
2. Bacinschi-Măidăneanu, Ilie (1910), *D-l Philippide și Gramatica D-lui Weigand*, în „Convorbiri literare”, XLIV, vol. 2, nr. 1, București, martie, p. 228-239.
3. Bezea, C. (2021a), *Alexandru Philippide - Sextil Pușcariu: polemică*, în „Diacronia” 13 (18 august 2021), A180 (1-5).
4. Bezea, C. (2021b), *B.P. Hasdeu - ipostază a „specialistului român”*, în „Diacronia” 14 (12 decembrie 2021), A200 (1-5).
5. Bezea, C. (2022), *Dicționarul lui Tiktin și Alexandru Philippide*, în „Analele Universității din Craiova. Seria Științe Filologice. Lingvistică”, Anul XLIV, Nr. 1-2, p. 245-250.
6. Botez, C. (1906), *Dicționarul Academiei și d. Sextil Pușcariu*, în „Viața românească”, I, no. 10, p. 565-589.

¹ Această listă cuprinde titlurile lucrărilor consultate în vederea realizării studiului introductiv.

7. Densusianu, Ovid (1901), *Cum se falsifică la noi titlurile științifice*, în „Noua revistă română”, nr. 33, p. 418-425.
8. Densusianu, Ovid (1901), *Cum apără D-l A. D. Xenopol*, în „Noua revistă română”, nr. 35, p. 522-523.
9. Drăgan, Mihai (1972), *B. P. Hasdeu*, Editura Junimea, Iași.
10. Dumistrăcel, Stelian (2009), *Alexandru Philippide - Gustav Weigand: ipostaze*, în „Philologica Jassyensia”, V, nr. 1, Iași, p. 27-42.
11. Florescu, Cristina (2009), *Alexandru I. Philippide. Coordonate stilistice*, în „Philologica Jassyensia”, V, nr. 1, p. 43-50.
12. Gafton, Alexandru (2009), ***Originea românilor – piatra de temelie a Școlii lingvistice de la Iași***, în „Philologica Jassyensia”, V, nr. 1, p. 51-55.
13. Goia, Vistian (2014), *Polemica între vocație și diletantism*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca.
14. Grammaticus (1907), „*Adevărurile d-lui Pușcariu*”, în „Viața românească”, nr. 2, anul II, p. 368-372.
15. Grammaticus (1906), *Dicționarul limbii române și d. Philippide*, în „Viața românească”, I, no. 3, p. 426.

16. Hasdeu, Bogdan Petriceicu (1893), *Philippidiotisme*, în „Revista nouă”, nr. 3-4, p. 160. Retipărit în vol. *Sarcasm și ideal*, București, Editura Librăriei Socecu & Comp., 1897, p. 212.
17. Iordan, Iorgu (1969), *Alexandru I. Philippide*, Editura științifică, București.
18. Ivănescu, G. (1984), *Alexandru Philippide - teoretician al limbajului*, în *Alexandru Philippide, Opere alese. Teoria limbii* [ediție îngrijită de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil], Editura Academiei R.S.R., București.
19. Macrea, D. (1958), *Opera lingvistică a lui Alexandru Philippide*, în „Limba română”, VII, p. 5-21.
20. Munteanu, George (1963), *B. P. Hasdeu*, Editura pentru literatură, București.
21. Opreșan, I. (1986), *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, vol. I, Editura Minerva, București.
22. Pamfil, Carmen-Gabriela (2008a), *Alexandru Philippide*, Editura Litera internațional, București-Chișinău.
23. Pamfil Carmen-Gabriela (2007), *Doctrina lingvistică a lui A. Philippide reflectată în opera lui G. Ivănescu*, în vol. *Români*

- majoritari/Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Iași, Editura Alfa, p. 321-332.
24. Pamfil, Carmen-Gabriela (2008b), *Istoria limbii române de Alexandru Philippide*, în „Philologica Jassyensia”, IV, nr. 1, Iași, p. 211-232.
25. Patraș, Antonio (2009), *Alexandru Philippide la „Viața Românească”*, în „Philologica Jassyensia”, V, nr. 1, p. 79-88.
26. Pavel, Eugen (2013), *Alexandru Philippide - între filologie și istorie literară*, în AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LIX, p. 32-41.
27. Philippide, A. (1915), *Coincidențe*, în „Viața românească”, X, vol. XXXVIII, p. 159-193.
28. Philippide, A. (1908), *Cum se apără specialistul român*, în „Viața românească”, III, vol. VIII, p. 16-28.
29. Philippide, A. (1895), *D-l Hasdeu și «Istoria limbii române»*, în „Convorbiri literare”, XXIX, 846-869.
30. Philippide, A. (1891), *Idealuri*, în „Convorbiri literare”, XXV, p. 1015-1023.
31. Philippide, Alexandru (1894), *Istoria limbii române*, vol. I, *Principii de istoria limbii*, Tipografia Națională, Iași.

32. Philippide, A. (1906), *Istoria și critica literară*. Un raport asupra catedrei de istoria literaturii române de la universitatea din Iași, în „Viața românească”, I, vol. I, p. 38-45.
33. Philippide, A. (1884), *Notiță literară*, recenzie despre H. Tiktin, *Studien zur rumänischen Philologie*, I-er Theil, Leipzig, în „Convorbiri literare”, XVIII, 1884, p. 208-210.
34. Philippide, Alexandru I. (1923), *Originea românilor*, volumul I, *Ce spun izvoarele istorice*, Tipografia „Viața românească” S. A., Iași.
35. Philippide, A. (1916), *Prejudiții*, în „Viața românească”, XI, vol. XLI, p. 60-68.
36. Philippide, A. (1911), *Pseudoștiință contemporană: Elise Richter, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanische Sprachen*, în 27. Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, p. 57-143 , în „Viața românească”, VI, vol. XXIII, p. 57-78.
37. Philippide, A. (1907), *Specialistul Român. Contribuție la istorie culturii românești din secolul XIX*, Editura „Vieții românești”, Iași.
38. Philippide, A. (1909), *Un specialist român la Lipsca*, Tipografia „Dacia” P. & D. Iliescu, Iași.

39. Philologus (1908), *Dicționarul Academiei sau basmul cucoșului roș*, în „Viața românească”, III, vol. VIII, p. 257-261.
40. Poghirc, Cicerone (1968), *B. P. Hasdeu lingvist și filolog*, Editura Științifică, București.
41. Pușcariu, Sextil (1907), *Adevărurile D-lui Philippide*, în „Convorbiri literare”, XLI, nr. 2, Iași, p. 205-208.
42. Pușcariu, Sextil (1927), *Pe marginea cărților*, în „Dacoromania”, Buletinul „Muzeului Limbei Române” condus de Sextil Pușcariu, IV, 1924-1926, Partea 2, Cluj, p. 1303-1409.
43. Streinu, Vladimir (1977), *Pagini de critică literară*, vol. V, Editura Minerva, București.
44. Șova, Simona (2013), *Polemica la Alexandru I. Philippide*, în AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LIX, Iași, p. 65-74.
45. Xenopol, A. D. (1901), *Philippide și Densusianu sau cum se critică la noi*, în „Noua revistă română”, nr. 35, p. 520-521.